

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Peter Vučkovič

Vpliv volilnega sistema na značilnosti strankarskega sistema

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Peter Vučkovič

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Krašovec

Somentor: doc. dr. Damjan Škulj

Vpliv volilnega sistema na značilnosti strankarskega sistema

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici izr. prof. dr. Alenki Krašovec za vse potrpljenje, pomoč in nasvete pri izdelavi diplomskega dela, prav tako tudi somentorju doc. dr. Damjan Škulju za pomoč pri empiričnem delu diplomskega dela. Posebna zahvala gre tudi pokojnemu očetu, mami, dekletu Karmen in hčerki Luni za vso podporo skozi vsa leta študija.

Vpliv volilnega sistema na značilnosti strankarskega sistema

Več teorij implicira na pomembnost izbire volilnega sistema, saj naj bi volilni sistem pomembno vplival na značilnosti in oblikovanje strankarskega sistema. V diplomskem delu smo se osredotočili predvsem na vpliv elementov volilnega sistema, kot sta velikost volilne enote in volilnega praga, ter na ključni značilnosti strankarskega sistema, to sta proporcionalnost predstavnštva in število efektivnih strank. V ta namen smo zastavili hipotezo, da vrsta volilnega sistema vpliva na značilnosti strankarskega sistema, zato imajo države z istovrstnim volilnim sistemom podobne karakteristike strankarskega sistema. Zastavljeno hipotezo smo preverili skozi teoretski in empirični pogled, za slednjega pa smo nato določili vzorec 17 držav z različnimi volilnimi sistemi, v obdobju med leti 1992 in 2012. Preučili smo volilne rezultate za omenjeno obdobje, velikost volilne enote in volilnega praga ter to primerjali s proporcionalnostjo predstavnštva in številom efektivnih strank, vse pa izračunali s pomočjo dveh najpomembnejših indeksov. Na podlagi ugotovitev lahko sklepamo na delno povezanost med elementi volilnega sistema in značilnostmi strankarskega sistema, vendar zastavljeno hipotezo lahko potrdimo le delno, saj ni zadostnih indikatorjev, ki bi teorijo z gotovostjo potrdili.

Ključne besede: volilni sistem, strankarski sistem, proporcionalnost predstavnštva, volilne enote, število efektivnih strank.

The Influence of the Electoral System on the Characteristics of the Party System

Several theories imply on the importance of the selection of the electoral system, as the electoral system has a significant influence on the characteristics and formation of the party system. In the Diploma thesis, we focused primarily on the influence of electoral system elements, such as size of the constituency and election threshold, on two key characteristics of the party system, namely proportionality of representation and number of effective parties. For this purpose, we set a hypothesis that the type of the electoral system affects the characteristics of the party system, therefore countries with the same type of the electoral system have the same characteristics of the party system. We verified the set hypothesis through theoretical and empirical views. For the latter, we determined a sample of 17 countries with different electoral systems in the period between the years 1992 and 2012. We studied the election results for the mentioned period, the size of the constituency and electoral threshold, and we compared these with the proportionality of representation and the number of effective parties calculated with the help of two most important indices. Based on the findings, we can conclude that there is a partial connection between the electoral system elements and party system characteristics, but the set hypothesis can be confirmed only in part, for we do not have sufficient indicators to confirm this theory with certainty.

Keywords: electoral system, party system, proportionality of representation, constituencies, number of effective parties.

KAZALO

1 UVOD	7
1.1 Predmet raziskave	8
1.2 Struktura naloge	9
1.3 Metodologija	10
2 VOLILNI SISTEMI	11
2.1 Večinski volilni sistem	12
2.2 Proporcionalni volilni sistem	14
2.3 Vplivi volilnih sistemov	15
2.3.1 Duvergerjev zakon	16
2.3.2 Volilne enote	18
2.3.3 Volilni prag	19
3 STRANKARSKI SISTEMI	20
3.1 Klasifikacija strankarskih sistemov	21
3.2 Število relevantnih strank	24
3.3 Proporcionalnost predstavništva	25
4 EMPIRIČNI DEL	28
4.1 Testiranje na primerih	28
4.1.1 Volilni sistem in število učinkovitih strank	31
4.1.2 Volilni sistem in proporcionalnost predstavništva	33
5 SKLEP	36
6 LITERATURA	38

Seznam SLIK

Slika 2.1: Oblike volilnih sistemov	12
---	----

Seznam TABEL

Tabela 3.1: Tipi strankarskih sistemov	22
Tabela 3.2: Sartorijeva klasifikacija strankarskih sistemov	24
Tabela 4.1: Tip volilnega sistema, volilni prag in velikost volilne enote, v izbranih državah	30
Tabela 4.2: Povprečno število efektivnih strank držav s proporcionalnim volilnim sistemom (obdobje 1992–2012)	31
Tabela 4.3: Povprečno število efektivnih strank držav z večinskim volilnim sistemom (v obdobju 1992–2012).....	32
Tabela 4.4: Povprečno število efektivnih strank glede na volilni sistem	32
Tabela 4.5: Rosev indeks in velikost volilne enote za države s proporcionalnim volilnim sistemom (1992–2012)	34
Tabela 4.6: Rosev indeks in velikost volilne enote za države z večinskim volilnim sistemom (1992–2013)	34

1 UVOD

Volilni sistemi so že desetletja predmet preučevanja številnih avtorjev. Avtorji so preučevali predvsem izbor, uporabo ter vplive in posledice volilnih sistemov. Tudi v pričujoči nalogi bodo glavni predmet preučevanja prav vplivi in posledice izbire različnih volilnih sistemov, za katere Grad (2004, 53) pravi, da so v ožjem pomenu ključnega pomena za sestavo in način delovanja parlamenta ter za politično življenje v državi nasploh. Zagotavljali naj bi čim večji vpliv volivcev na personalno sestavo parlamenta, ustrezno predstavljanje različnih političnih interesov v parlamentu, kakor tudi stabilnost parlamenta in oblasti nasploh.

Posledice in vplivi volilnih sistemov so lahko različni. Maurice Duverger, eden zgodnejših preučevalcev volilnih sistemov, je vplive volilnih sistemov razdelil na mehanske in psihološke. Psihološki vplivi se po njegovem mnenju pojavijo pred volitvami, mehanski pa takoj po volitvah (Duverger 1954). Norrisova (1997) prepozna šest različnih vplivov volilnih sistemov, med njimi tudi vpliv volilnih sistemov na značilnosti strankarskega sistema, ki bo tudi nas najbolj zanimal. Enega prvih vplivov volilnega sistema na strankarski sistem je prepoznal Duverger, ki je ugotavljal, da naj bi neproporcionalni oziroma večinski volilni sistemi bolj težili k vzpostavitvi dvostrankarskega sistema, proporcionalni sistemi pa naj bi na drugi strani bolj težili k vzpostavitvi večstrankarskega sistema (Duverger v Farrell 1998, 148). Omenjene trditve danes poznamo kot t. i. Duvergerjeve zakone, ki pa so pri nekaterih preučevalcih volilnih sistemov naleteli na različne kritike. Farrell (1998) pravi, da gre pri razpravi o Duvergerjevih trditvah za problem »kokoške in jajca«, vendar nas to ne sme odrivati od dejstva, da je tam, kjer imamo proporcionalni volilni sistem, večja možnost večstrankarskega sistema, na drugi strani pa je tam, kjer imamo neproporcionalni sistem, večja možnost dvostrankarstva. Ne moremo pa mimo dejstva, da temu vedno ni tako, zato je številčni vidik učinkovitih strank, kot tudi pravila, ki tega določajo, pomemben (Farrell 1999, 150).

Vprašanje števila učinkovitih strank v strankarskem sistemu nas bo v diplomskem delu podrobneje zanimalo zaradi vprašanja stopnje proporcionalnosti predstavnštva. Obe posledici bomo poskušali povezati z značilnostmi volilnega sistema, še posebej z dvema elementoma volilnih sistemov; višino volilnega praga in velikostjo volilne enote, s tem pa bomo skušali potrditi vpliv volilnih sistemov na določene značilnosti strankarskih sistemov. Za izračun

števila učinkivnih strank v strankarskem sistemu nam bo v pomoč formula, ki sta jo predstavila Laakso in Taagepera in temelji na številu strank v parlamentu ter na njihovi razliki v velikosti (Laakso in Taagepera 1979).

Več avtorjev (Grad 2004; Toplak 2000; Portmann in drugi 2011) poudarja vpliv velikosti volilnih enot in višino volilnega praga na število strank v parlamentu. Že narava samega volilnega sistema naj bi bila povezana z izključevanjem manjših strank, tako naj bi oblike večinskih volilnih sistemov izključevale manjše stranke in jim onemogočale možnosti za pridobitev mandata (Grad 2004, 58; Norris 2002, 42). Omenjene lastnosti naj bi bile v veliki meri povezane z elementi, ki jih določajo volilni sistemi. Tako naj bi višji volilni prag enako onemogočal manjšim strankam možnosti za pridobitev mandata, podobno kot tudi velikost volilne enote, saj manjša je ta, višji je lahko volilni prag in obratno (Grad 2004, 66).

Cilj diplomskega dela je opraviti analizo podatkov, s katero pričakujemo, da bodo istovrstni volilni sistemi povzročali istovrstne značilnosti strankarskih sistemov. Analizo bomo opravili v skupini držav s proporcionalnim volilnim sistemom in skupini držav z obliko večinskega volilnega sistema. Poleg tega nas bosta zanimala višina volilnega praga in velikost volilne enote, kot dejavnika volilnih sistemov na eni strani, ter število učinkivnih strank in proporcionalnost predstavništva, kot dejavnika preučevanja značilnosti strankarskega sistema na drugi.

1.1 Predmet raziskave

Mnogo avtorjev se je v preteklosti in se še vedno ukvarja s preučevanjem volilnih sistemov ter njihovimi posledicami. Ti so se večinoma strinjali z ugotovitvijo, da izbira volilnega sistema lahko privede do določenih sprememb z vidika strankarskih sistemov. Seveda ne gre zanemariti dejstva, da je posledic, na katere vpliva izbira volilnega sistema, več in da je vpliv na strankarski sistem le ena izmed posledic, ki jih lahko prinese izbira volilnega sistema. So pa posledice, ki jih prinese vpliv volilnega sistema na strankarskega, zelo pomembne, saj kot bomo videli volilna pravila lahko določajo formacijo strankarske arene in vplivajo na razdelitev mandatov v posamezni državi.

Po mnenju avtorjev izbira volilnega sistema lahko posledično že določa naravo strankarskega sistema, vpliva pa tudi na to, kako se porazdelijo mandati v posamezni državi. Cilj

diplomskega dela bo raziskati vpliv volilnih sistemov v pogledu do značilnosti strankarskih sistemov. Izbrali smo vzorec 17 držav z večinskim in s proporcionalnim sistemom, s katerim bomo na podlagi značilnosti posameznega volilnega sistema ugotavljali vpliv oziroma posledice teh vplivov na značilnosti strankarskih sistemov.

1.2 Struktura naloge

Diplomsko delo je razdeljeno na tri različne dele. V prvem delu bomo proučili predvsem teoretske osnove, ki nam bodo nudile teoretsko podlago za opravljanje empirične analize. Tu so predstavljena predvsem mnenja različnih avtorjev o pomembnosti volilnih sistemov za značilnosti strankarskih sistemov. Soočili bomo tudi medsebojne kritike. Volilne sisteme bomo razdelili na večinske in proporcionalne, podrobneje pa bomo proučili njune značilnosti: volilni prag in velikost volilne enote. Analizirali bomo značilnosti strankarskih sistemov, predvsem bomo pozorni na število učinkovitih strank in proporcionalnost predstavništva.

V drugem delu oziroma pri analizi statističnih podatkov bomo uporabili več različnih indeksov, ki nam bodo v pomoč pri raziskovanju. Uporabili bomo Laakso-Taageperov indeks, Rosev indeks in pa posledično tudi Loosemore-Hanbyjev indeks. S prvim bomo lahko izračunali število učinkovitih strank, drugi in tretji pa nam bosta koristila za izračun proporcionalnosti predstavništva. Podrobneje bomo pogledali vzorec 17 držav s pretežno proporcionalnim volilnim sistemom, za primerjavo pa bomo uporabili tudi nekaj držav z večinskim volilnim sistemom. Analizo bomo opravili v časovnem obdobju od leta 1992 do leta 2012. Na podlagi tega smo postavili naslednjo hipotezo:

Hipoteza: *Vrsta volilnega sistema vpliva na značilnosti strankarskega sistema, zato imajo države z istovrstnim volilnim sistemom podobne karakteristike strankarskega sistema.*

V tretjem delu bomo rezultate analize povezali s teoretičnimi izhodišči in skušali potrditi ali ovreči zastavljeno hipotezo.

1.3 Metodologija

V diplomskem delu bo uporabljenih več različnih raziskovalnih metod in tehnik. Ena glavnih bo zagotovo analiza sekundarnih virov (člankov, monografij ipd.), ki nam bo dala zadostno teoretsko osnovo za oblikovanje lastne analize. Empirični del naloge pa bo temeljil na analizi volilnih podatkov, ki nam bodo dali odgovor o vplivu volilnih sistemov na značilnosti strankarskih. Pri tem bomo uporabili podatke o elementih volilnega sistema, kot so višina volilnega praga in velikost volilne enote, te pa bomo soočili s proporcionalnostjo predstavništva in številom efektivnih strank v strankarski areni kot značilnosti strankarskih sistemov.

2 VOLILNI SISTEMI

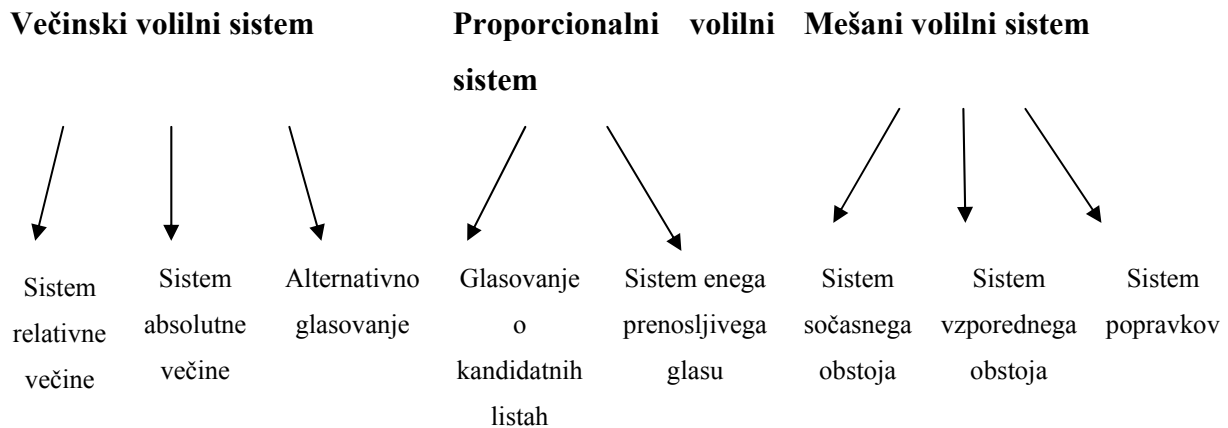
Volilni sistemi so po mnenju avtorjev skupek volilnih pravil, ki določajo, kako se glasovi pretvorijo v sedeže. Poleg tega so volilni sistemi temelj vsake demokratične države in so eden izmed pogojev za njeno ohranitev. Grad (2004) pravi, da je volilne sisteme vsebinsko moč opredeliti kot skupek pravno urejenih volilnih načel in sredstev za njihovo uresničevanje. Na drugi strani bi to s pravnega vidika lahko opredelili kot skupek vseh pravic in obveznosti, določenih z volilnimi predpisi vlade. Farrell (1998, 3–5) opozarja na pomen razlikovanja med volilnimi zakoni in volilnimi sistemi. Za slednje pravi, da določajo zmagovalce in poražence, v veljavo pa stopijo takoj, ko se volilna kampanja konča. Kot možno definicijo volilnega sistema ponudi opredelitev, da volilni sistemi določajo način, na katerega se glasovi pretvorijo v sedeže v procesu volitev oziroma razdelitvi mandatov. Blais in Massicotte (2002) pravita, da izbira volilnega sistema ni zgolj čisto mehanična, saj njihova izbira lahko prinese posledice.

Volilni sistem je na splošno sestavljen iz več elementov. Grad (2004) kot najpomembnejši element volilnega sistema vidi volilno pravico, saj ta določa značaj tako volilnega kot tudi političnega sistema v državi. Nadaljnje elemente tvorijo določbe o načinu delitve mandatov, o organizaciji volitev, volilnem postopku in volilni tehniki. Njihov pomen in s tem tudi pomen volilnih sistemov je predvsem v tem, da se z njimi uresničujejo volilna načela.

Norrisova (1997) pravi, da obstaja več ciljev, ki bi jih volilni sistemi morali dosegati, zato je velikokrat bolj pomembna stabilnost vlade kot pa vključenost manjših strank. Pri oblikovanju volilnih sistemov Norrisova pravi, da je treba upoštevati tudi določene cilje, ki jih želijo v določeni državi doseči, kot so: učinkovitost vlade, odzivnost in odgovornost vlade, pravičnost do manjših strank in družbena zastopanost. Določeni volilni sistem tako dosega le določene cilje, zagovorniki različnih sistemov pa si glede njih niso enotni.

V sodobni literaturi lahko najdemo podatke o več različnih volilnih sistemih. Razdelimo jih lahko v tri glavne skupine: večinski volilni sistem, proporcionalni volilni sistem in mešani volilni sistem. Vsaka skupina vsebuje več podsistemov oziroma različnih volilnih sistemov. Oblike volilnih sistemov bi najlažje ponazorili tako, kot je to prikazano na sliki 2.1.

Slika 2.1: Oblike volilnih sistemov

Vir: Duverger (1954); Blais in Massicotte (2002); Grad (2004).

2.1 Večinski volilni sistem

Za večinske volilne sisteme velja, da so najstarejši, datirajo najmanj od 13. Stoletja naprej, in so obenem najbolj enostavni (Norris 1997). Najbolj enostavni tudi zato, ker se dobljeni glasovi preprosto pretvorijo v sedeže in za to ni potrebnih nikakršnih formul. Značilno za večinske volilne sisteme je, da je med vsemi kandidati, ki kandidirajo v volilni enoti, izvoljen tisti, ki je dobil največ glasov (Grad 2004). Cilj večinskih volilnih sistemov je kreirati »naravno« ali »proizvedeno« večino, to je ustvariti učinkovito enostrankarsko vlado z delujočo parlamentarno večino, medtem ko se sočasno izloča majhne stranke, še posebej tiste s precej razpršeno podporo (Norris 2002, 42). Večinske volilne sisteme delimo na tri podsisteme (Norris 2002, 42–50; Blais in Massicotte 2002, 42):

1. sistem relativne večine (first-past-the-post),
2. sistem absolutne večine (second ballot) in
3. sistem alternativnega glasovanja.

Za sistem relativne večine je značilna njegova preprostost, saj je za izvolitev treba dobiti zgolj glas več od katerega koli drugega kandidata. Sistem relativne večine se navadno uporablja v enočlanskih volilnih enotah, toda velikokrat pozabimo ali spregledamo, da je sistem relativne večine lahko uporabljen tudi v veččlanskih volilnih enotah, torej tam, kjer se v volilni enoti voli več poslancev (Blais in Massicotte 2002, 42). Pri tovrstnem sistemu strankam ni treba

doseči volilnega praga, niti ne potrebujejo absolutne večine. Za sestavo vlade šteje strankarski delež parlamentarnih sedežev in ne delež glasov za posameznega kandidata (Norris 2002, 43).

Sistem relativne večine je pogosto deležen kritik, predvsem na račun zastopanosti manjšinske volje v volilnem telesu. Avtorji pogosto pravijo, da je glavni fokus sistema relativne večine efektivno vladanje, ne pa predstavništvo vseh manjšinskih pogledov. Opozarjajo tudi, da je pri sistemu relativne večine lahko zastopana zgolj manjšinska volja, saj izvoljeni kandidat lahko prejme manj glasov kot drugi in tretji skupaj, vendar je kljub temu izvoljen (Norris 1997; Grad 2004). Norrisova (2002, 44) pravi, da je ena najbolj poznanih značilnosti sistema ustvarjanje visokega naravnega volilnega praga za manjše stranke, katerih podpora je prostorsko razdeljena po več volilnih enotah. Tovrstni kandidati ponavadi zasedejo drugo, tretje ali četrto mesto in ne dobijo deleža sedežev, pa čeprav je njihova podpora na ravni celotne države lahko precejšnja. Farrell (1998, 40) sistema relativne večine sploh ne uvršča med večinske sisteme in pravi, da so večinski sistemi v bistvu videni kot kompromis med tistimi, ki želijo izboljšave sistema relativne večine, obenem pa niso navdušeni nad uporabo proporcionalnega sistema.

Krašovec (2007, 69) izpostavi, da zagovorniki sistema relativne večine izpostavljajo predvsem to, da je preprost, zagotavlja stabilnost vlade in zagotavlja odgovornost izvoljenih predstavnikov volivcem v volilni enoti. Farrell (1998, 39) meni, da mora biti volilni sistem takšen, da je še vedno enostaven za volivca, sistem, ki zagotavlja močno in stabilno vlado, kjer je v volilni enoti voljen zgolj en kandidat in, da zmagovalni kandidat uživa absolutno večino podpore volivcev.

Njegova »protiutež« je sistem absolutne večine, ki naj bi odpravljal nekatere pomanjkljivosti sistema relativne večine. Zanj je značilno, da je izvoljen kandidat, ki prejme absolutno večino vseh glasov (50 % + 1 glas) (Grad 2004). V kolikor se to ne zgodi, se opravi drugi krog volitev med dvema kandidatoma, ki sta prejela največ glasov v prvem krogu. Cilj tovrstnega sistema je okrepiti podporo za zmagovalca in spodbujanje medstrankarskih koalicij ter zavezništev v zadnji fazi tekmovanja (Norris 1997).

Sistem absolutne večine je lahko viden kot spodbujevalec sredinskega strankarskega tekmovanja, pa tudi kot krepilec legitimnosti morebitnega zmagovalca, saj zagotavlja, da mora ta prejeti vsaj polovico glasov volivcev. Na drugi strani pa takšna pravila močno

zastopljajo manjšinske stranke in dejstvo, da morajo volivci v kratkem času vsaj dvakrat na volišče, kar lahko povzroči izčrpanost volivcev in privede do slabše volilne udeležbe (Norris 2002, 49).

Pri večinskih sistemih poznamo še podsistem alternativnega glasovanja, ki pa se ne uporablja pogosto in ni tako pomemben, da bi mu namenjali posebno pozornost.

2.2 Proporcionalni volilni sistem

Proporcionalni sistem je največkrat uporabljen sistem, uporabljajo ga vse evropske države, brez Anglije, Francije in Irske, še posebej pa je uporabljen s strani praktično vseh na novo demokratiziranih držav vzhodne Evrope (Farrell 1998). Značilnost proporcionalnega sistema je razdeljenost države na več volilnih enot, v katerih se število sedežev deli s številom dobljenih glasov strankarske liste, obstaja pa več načinov za pretvorbo glasov v sedeže (Norris 1997; Grad 2004).

Farrell (1998) proporcionalni volilni sistem razdeli v dve obliki: *(1) sistem strankarskih list in (2) sistem enega prenosljivega glasu*. Osnovni princip sistema strankarskih list je, da stranka pripravi listo kandidatov v vsaki volilni enoti, za katere volivci tudi glasujejo. Število kandidatov na listi pa je odvisno od števila sedežev, ki jih je treba zapolniti v posamezni volilni enoti. Pri sistemu strankarskih list se glasovi pretvorijo po različnih formulah. Lijphart (1994) izpostavi dva sistema za pretvorbo glasov v mandate: *(1) sistem najvišjega povprečja ali sistem deliteljev in (2) sistem največjih ostankov ali volilne kvote*.

Proporcionalni sistem glasovanja o strankarskih listah vsebuje več ključnih elementov, ki veljajo za zasnovo sistema. Blais in Massicotte (2002, 45–53) izpostavita pet tovrstnih elementov: *(1) volilne enote, (2) volilne formule, (3) sloji v volilnih enotah, (4) volilni prag in (5) struktura glasovanja*.

Za razliko od sistema strankarskih list pri sistemu enega prenosljivega glasu volivci ne glasujejo o strankarskih listah, temveč o kandidatih, kar volivcem omogoča izbor prednostnega kandidata (Farrell 1998). Lijphart (1994) poudarja, da sistemi enega prenosljivega glasu potrebujejo kvoto, ki izvoli posameznika. Po njegovem bi v praksi lahko bile primerne vse kvote, vendar je pri tem sistemu najbolj pogosta Droopova kvota. Kvota se

izračuna tako, da se deli število veljavnih glasov s številom razpoložljivih sedežev v posamezni enoti in se prišteje ena. Sistem enega prenosljivega glasu je tako na nek način zelo dober sistem. Farrel (1999) pravi, da ta sistem zagotavlja volivcem izbiro kandidata ter poveča povezanost med kandidati in volilnimi enotami. Zato se avtor sprašuje, zakaj ni ta sistem bolj pogosto uporabljen, saj ga uporablja le Irska.

2.3 Vplivi volilnih sistemov

Maurice Duverger je vplive volilnih sistemov razdelil na psihološke in mehanske. Psihološki efekti potekajo pred ali v trenutku volitev, vplivajo na odločitev, ali sploh voliti in če, katero stranko. Mehanski vplivi pa nastopijo po volitvah in služijo koncentraciji moči največjih strank, gre za vplive, ki jih izoblikujejo sami volilni zakoni (Duverger 1954). Največ pozornosti je seveda namenjeno mehanskim vplivom, saj jih določajo volilna pravila, ki pa, kot že omenjeno, lahko močno vplivajo na politično življenje v neki državi.

Norris (1997) opiše šest vplivov volilnih sistemov: vpliv volilnih sistemov na strankarski sistem, vpliv volilnih sistemov na proporcionalnost predstavništva, vpliv volilnih sistemov na stabilnost vlad (nastanek enostrankarskih ali koalicijskih vlad), vpliv volilnih sistemov na volilno udeležbo, vpliv volilnih sistemov na zastopanost družbenih skupin in vpliv volilnih sistemov na opravljanje primerov.

Farrell (1998, 142) pravi, da imajo volilni sistemi več posledic, med katerimi so zanj najbolj pomembne posledice na proporcionalnost sistema, na število relevantnih strank oziroma na številčne značilnosti strankarskih sistemov in na predstavništvo žensk ter manjšin v parlamentu. Proporcionalni volilni sistemi naj bi v tem pogledu zagotavljali večjo proporcionalnost sistema, večjo zastopanost manjšin in različnih manjšinskih strank, prav tako naj bi bila posledica proporcionalnega volilnega sistema tudi večje število strank v parlamentu. Na drugi strani večinski volilni sistemi zagotavljajo manjše število relevantnih strank v parlamentu, manjšo zastopanost manjšin in posledično manjšo proporcionalnost sistema. Omenjene vplive Farrell poimenuje makro vplivi in opozori na vse večjo pomembnost in potrebo po raziskovanju t. i. mikro vplivov. Za slednje meni, da se ukvarjajo bolj s strateškimi vplivi kot pa z volilnimi vplivi volilnih sistemov. Specifično strateški vplivi pomenijo, da naj bi se tako politiki kot tudi volivci različno obnašali glede na vrsto volilnega sistema (Farrell 1998, 161).

Pri raziskovanju vplivov volilnih sistemov na značilnosti strankarskih sistemov nikakor ne moremo mimo Duvergerjevega zakona, ki je postal temelj za nadaljnje raziskovanje tovrstnih vplivov. Duverger je tako postavil hipotezo, da volilni sistemi zaradi svoje narave in oblike težijo k določenim posledicam strankarskih sistemov oziroma ti določajo natančne značilnosti strankarskih sistemov.

2.3.1 Duvergerjev zakon

Maurice Duverger je v 50. in 60. letih prejšnjega stoletja zasnoval t. i. Duvergerjev zakon, ki je še danes v veljavi, kljub temu, da so številni avtorji podali različne kritike njegovim trditvam.

Duvergerjev zakon tako pravi, da večinski volilni sistem relativne večine vodi v oblikovanje dvostrankarskega sistema, večinski sistem absolutne večine vodi v oblikovanje več strank, ki so v koaliciji, proporcionalni sistem pa vodi v oblikovanje večstrankarskega sistema (Duverger 1954). Kasneje je besedo »vodi« zamenjal z besedo »teži k«, tudi sicer je zakone večkrat spreminjal (Duverger 1986). Številni avtorji so podali komentarje in kritike na njegov zakon, češ, da je preveč posplošen in da je težko trditi, da je takšna povezava samodejna. Eden večjih problemov pa je tudi napačna interpretacija tistega, kar je Duverger dejansko zapisal. Tako Duverger (1986) in Riker (1982) izpostavita predvsem razliko med Duvergerjevim zakonom in »hipotezami«. Duvergerjev zakon naj bi veljal samo za večinski sistem relativne večine, ki naj bi vodil k oblikovanju dvostrankarskega sistema. Ostala dva pa naj bi bila bolj hipoteze kot neko pravilo (Duverger 1986; Riker 1982). Glede na vse kritike, ki jih je prejel, je Duverger kasneje zapisal, da povezava med volilnim in strankarskim sistemom ni mehanična, da določeni volilni sistem ne vodi nujno k oblikovanju določenega strankarskega sistema, volilni sistem pa povzroča pritisk v smeri določenega strankarskega sistema (Duverger 1986). Na njegovo stran se glede prvega zakona postavi Riker (1982), ki zapiše, da so bili še posebej zgodnji napadi na hipoteze in zakon popolnoma zgrešeni. Kot primer navede raziskavo Grumma, ki je zapisal, da je povezava v bistvu obratna in da proporcionalni sistem tako ne povzroča večstrankarskega sistema, temveč obratno. Njegovi dokazi naj bi temeljili na primerih petih držav, ki so v času sprejemanja proporcionalnega sistema že imele več kot pet strank v parlamentu, vendar so to države, ki so imele v preteklosti tradicijo proporcionalnega volilnega sistema ali pa je šlo za države, ki niso imele nobenih demokratičnih izkušenj.

2.3.1.1 Kritike, sprejetje in komentarji zakonov

Med najbolj znanimi avtorji, ki so se med drugim ukvarjali tudi z zakoni in hipotezami, ki jih je postavil Duverger, so predvsem Rae, Riker in pa tudi Sartori. Vsi omenjeni so se načeloma strinjali, da ima volilni sistem določen vpliv na značilnosti strankarskega sistema, vendar se niso prav vsi v celoti strinjali s tezami, postavljenimi s strani Duvergerja. Tako Riker (1982) izpostavi predvsem problem izjem, na katere po njegovem Duverger ni računal in za njih zakon ne velja, to sta predvsem Kanada in Indija. Kljub temu, da je na nek način podpiral prvi Duvergerjev zakon, je trdil, da je avtor izključil izjeme, katere bi vsekakor moral upoštevati. Na podlagi tega je zapisal obliko zakona, ki naj bi se po njegovem glasilo, da večinska volilna pravila povzročijo in vzdržujejo dvostrankarsko tekmovanje, razen v državah, kjer so tretje stranke nacionalno pogosto ena od dveh strank lokalno in razen v državah, kjer je ena stranka med ostalimi skoraj vedno zaporedni zmagovalec volitev (Riker 1982). Torej se je Riker z zakonom praktično v celoti strinjal, v branje zakona je dodal le izjeme držav, kot sta Indija in Kanada. Na drugi strani Riker za hipoteze meni, da so bolj verjetne predpostavke kot pa določene in da jih je tudi sam Duverger poimenoval kot hipoteze, ker ni moč trditi, da to drži. Ponovno omeni izjeme, kot so Avstrija, Irska, Avstralija, še posebej Irska naj bi bila pravi proti primer hipotezam (Riker 1982).

Na drugi strani najdemo Sartorija (1976), ki pravi, da je v družboslovni znanosti težko postavljati neke splošne zakone, kot na primer v fiziki ali pa v kateri drugi znanosti. Na podlagi tega predlaga zakone, ki »težijo« k določeni trditvi (ang. tendency laws). Za takšne zakone meni, da jih je veliko lažje formulirati in da so s tega vidika veliko bolj uporabni. Svojo pozornost Sartori najprej usmeri v velikost volilnih enot, ki so po njegovem pomembna sestavina vsakega volilnega sistema, nadalje izpostavi pomembnost, ali je strankarski sistem strukturiran ali nestrukturiran, kar nam tudi pove, ali je sistem slaboten ali močan. Na koncu Sartori poda dva zakona, ki jih poimenuje nagnjena zakona ali zakona, ki težita k nečemu. Tako zapiše, da večinske volilne formule relativne večine pospešujejo dvostrankarski format in nasprotno blokirajo večstrankarstvo, na drugi strani pa proporcionalne volilne formule pospešujejo večstrankarstvo in nasprotno težko vodijo v dvostrankarstvo.

Samo zvrsti volilnih sistemov same po sebi še ne določajo značilnosti strankarskih sistemov. Poudariti je treba elemente posameznih volilnih sistemov, ki imajo odločilen vpliv na značilnosti strankarskih sistemov. Omenili smo že, da sta Blais in Massicotte (2002)

izpostavila pet ključnih elementov volilnih sistemov, ki vsak po svoje vplivajo na določene značilnosti strankarskih sistemov. V nadaljevanju pa bomo pogledali predvsem elementa velikosti volilne enote in velikosti volilnega praga, ki imata, poleg volilnih formul, največji vpliv na značilnosti strankarskih sistemov.

Glede na obstoječo literaturo lahko ugotovimo, da so se avtorji večinoma strinjali o vplivu volilnih sistemov na značilnosti strankarskih sistemov, razlikuje se predvsem način, na katerega to ugotavljajo ali so ugotavljali. Vsekakor pa so si mnenja podobna glede dejstva, da je verjetno zelo težko trditi, da je takšen proces samodejen in mehanski. Še posebej težko pa je odgovoriti na vprašanje, ali postavljene hipoteze in tudi različni zakoni dejansko v celoti držijo. Na nek način se zdi, da so avtorji pri komentiranju ali celo napadanju Duvergerja več ali manj samo za nekoliko spremenili branje zakonov, nihče pa ni podal trdnega dokaza, da zakoni in hipoteze držijo ali ne držijo, na nek način se z njimi celo strinjajo. Dejstvo pa je, da gre verjetno za bolj verjetnostne predpostavke kot pa za tiste določene.

2.3.2 Volilne enote

Volilne enote so manjša območja ali teritoriji, na katere se razdeli celotno državno ozemlje zaradi izvedbe volitev. Oblikovanje volilnih enot je eno temeljnih vprašanj volilne tehnike in organizacije volitev, ima pa tudi izredno pomembne vsebinske vidike (Toplak 2000). Na splošno so volilne enote ustvarjene tako, da se v posamezni enoti izvoli enako število kandidatov, glede na število prebivalcev v posamezni enoti. Takšen sistem naj bi zagotavljal enakost volilne pravice.

Čeprav je pravično in enakomerno predstavništvo zagotovljeno z mnogimi ustavnimi določbami, so volilne enote lahko izrisane tako, da diskriminirajo določeno rasno, etnično, socialno, politično ali ekonomsko skupino volivcev (Toplak 2000). Takšno oblikovanje poznamo pod izrazom volilna geometrija ali s tujko »gerrymandering«. Slednji praviloma označuje vsako manipulacijo z mejami volilnih enot. Blais in Massicotte pravita, da bi največjo točnost predstavništva lahko dosegli tako, da bi bila celotna država ena sama volilna enota (Blais in Massicotte 2002, 45). Temu mnenju se pridružuje tudi Farrell (1998, 68), ki meni, da večja kot je volilna enota, bolj proporcionalno je predstavništvo in obratno. V kolikor je država razdeljena na več manjših volilnih enot, se število zapravljenih glasov volivcev pri štetju poveča.

Toplak (2000) razloži, da politična stranka, ki ima večino v predstavniškem telesu, ponavadi izriše volilne enote tako, da sebi omogoči čim večjo volilno prednost. Za to pa se uporabljata dva sistema. Prvi sistem je tak, da poskuša čim več volivcev nasprotne stranke skoncentrirati v eno oz. čim manj volilnih enot, drugi sistem pa je tak, da stranka izriše volilne enote tako, da ima v vsakem od njih zadostno število svojih volivcev, volivci nasprotne stranke pa so razpršeni med različne volilne enote (Toplak, 2000). Volilne enote so lahko zarisane tako, da za seboj pustijo večje število nezastopane populacije (Farrell 1998, 69).

Velikost volilne enote lahko povežemo z višino dejanskega volilnega praga. Tako Grad (2004, 66) govori o velikosti volilne enote kot o pomembni lastnosti, ki vpliva na višino volilnega praga. Manjša kot je volilna enota, večji je količnik in večje število glasov je potrebnih za pridobitev poslanskega mandata. Na drugi strani pa večja volilna enota zmanjšuje dejanski volilni prag, saj je število glasov potrebnih za izvolitev manjše – kar seveda povečuje stopnjo proporcionalnosti.

Portmann in drugi (2011) pravijo, da je velikost volilne enote število izvoljenih poslancev v posamezni volilni enoti. Velikost volilne enote je ena ključnih determinant, ki vplivajo na število strank v posameznem parlamentu, ni pa to edina determinanta, ki vpliva na število strank v strankarski areni (Benoit 2001).

2.3.3 Volilni prag

Proporcionalni sistemi za pridobitev poslanskih mandatov postavljajo različne pogoje, eden teh je tudi volilni prag. Grad (2004, 65–66) volilni prag razume kot formalno omejitev, ki jo morajo stranke izpolniti, da lahko sodelujejo pri dodeljevanju mandatov, pa tudi kot dejanski učinek volilnega sistema, ki formalno ni določen. Volilni prag se včasih imenuje tudi kot prohibitivna klavzula, določena na različne načine: kot število glasov volivcev – absolutno ali relativno, ki ga mora doseči stranka, lahko je v obliki prvega oziroma temeljnega mandata, ki ga stranka dobi že v volilni enoti, lahko pa tudi tako, da mora stranka doseči mandat v določeni volilni enoti ali v določeni regiji. Lijphart (1994) dejanski volilni prag razume kot delovanje različnih elementov volilnega sistema, ki vplivajo na omejitev možnosti politične stranke, da dobi mandat.

Za volilni prag je značilno, da je formalna omejitev, ki favorizira večje stranke, izključuje pa manjše. Višje kot je prag postavljen, bolj so zahtevni pogoji za dodelitev mandata in manjša je sorazmernost pri delitvi mandatov. Manjše politične stranke imajo pri visokem volilnem pragu zelo majhne možnosti, da pridejo v parlament, s tem pa se proporcionalni sistem približuje učinkom večinskega sistema (Grad 2004, 65). Lahko bi rekli, da je volilni prag tisti element volilnega sistema, ki stranke sili k povezovanju, saj višje kot je ta postavljen, manj je možnosti uspeha za manjše stranke, s tem pa morda lahko povzroča vpliv na število relevantnih strank v strankarski areni.

3 STRANKARSKI SISTEMI

Strankarski sistemi so tako kot stranke analizirani kot institucije. Na drugi strani so strankarski sistemi lahko preučevani kot vzorci tekmovanja in sodelovanja med različnimi strankami v tem istem sistemu (Ware 1996, 7). Eden prvih preučevalcev strankarskih sistemov je bil Maurice Duverger, ki strankarski sistem definira kot poseben odnos med karakteristikami, kot so število strank, velikost strank, zavezništev med političnimi strankami, geografske lokalizacije, politične razdelitve itd. (Duverger 1954). Na drugi strani Sartori (1976) strankarski sistem opredeli kot sistem interakcij, ki izhajajo iz medstrankarskega tekmovanja. Za Sartorija strankarski sistem ni zgolj vsota strank (Sartori 1976). Politične stranke so tako zgolj »deli«, ki skupaj tvorijo sistem, v sklopu sistema pa se potegujejo za oblast. Mair (2002) vidi strankarski sistem kot trajno strukturo tekmovanja za oblast.

Blondel (1990, 302) meni, da bi v svetovnem pogledu analiza strankarskih sistemov lahko zahtevala razmislek o številu strank, njihovi moči, njihovem položaju na ideološkem spektrumu, naravi njihove podpore in o njihovi organizaciji ter tipu vodstva. Ware (1996, 8) pravi, da so avtorji identificirali tri dejavnike, ki naj bi bili glavni določevalci strank ali strankarskih sistemov in jih lahko poimenujemo sociološki, institucionalni in tekmovalni dejavniki.

3.1 Klasifikacija strankarskih sistemov

V naslednjem podpoglavju bodo predstavljeni kriteriji za najbolj pogosto izvedene klasifikacije strankarskih sistemov. Najbolj splošen kriterij je numeričen, to je štetje strank. Mair (2002) pravi, da je najbolj tradicionalen in najbolj sprejet kriterij za klasifikacijo strankarskih sistemov število strank, ki sodelujejo pri tekmovanju oziroma se potegujejo za mandate. Duverger (1954) strankarske sisteme klasificira izključno na podlagi kriterija števila strank, ki sodelujejo v tekmovanju. Na ta način prepozna dvostrankarski in večstrankarski sistem. Ware (1996, 148) opozarja, da je pri klasifikaciji strankarskih sistemov pomembno odgovoriti na vprašanje, katere stranke lahko upoštevamo in katere ne kot del strankarskega sistema. Osnovno merilo za klasifikacijo strankarskih sistemov je bilo tako zgolj število strank, ni pa bilo podanih pravih rešitev, katere stranke lahko upoštevamo kot del sistema in katere naj izključimo iz tega. Prvi avtor, ki je opozoril, da zgolj število političnih strank ni dovolj relevantno merilo za klasifikacijo strankarskih sistemov, je bil Sartori. Slednji tako določi dva pogoja, ki jih stranka mora izpolniti, da jo lahko štejemo med relevantne stranke, prvi pogoj pa je, ali določena stranka premore dovolj koalicijskega potenciala, da jo lahko štejemo kot relevantno na eni in na drugi strani ter ali premore dovolj izsiljevalskega potenciala (Sartori 1976). Klasifikacijo strankarskih sistemov s strani nekaj najbolj vplivnih avtorjev najboljše prikaže Peter Mair.

Tabela 3.1: Tipi strankarskih sistemov

Avtor	Glavna merila za klasifikacijo	Identificirani glavni tipi strankarskih sistemov
Duverger (1954)	Število strank	Dvostrankarski sistemi Večstrankarski sistemi
Dahl (1966)	Konkurenčnost opozicije	Izključno konkurenčno Sodelovalno konkurenčno Združeno tekmovalno Izključno združeno
Blondel (1968)	Število strank Relativna velikost strank	Dvostrankarski sistem Dvo in pol strankarski sistem Večstrankarski sistem z dominantno stranko Večstrankarski sistem brez dominantne stranke
Rokkan (1968)	Število strank Verjetnost za večino ene stranke Distribucija moči manjšinskih strank	Britansko-nemški sistem Skandinavski sistem Enak večstrankarski sistem
Sartori (1976)	Število strank Ideološka distanca	Dvostrankarski sistem Zmerni pluralizem Polarizirani pluralizem Sistem predominantne stranke

Vir: Mair (2002, 90).

Blondel (1968) meni, da se posebej strankarske sisteme zahodnih demokracij preučuje zgolj z vidika morebitnega vpliva volilnih sistemov na število strank, ki so vključene v tekmovanje. S tem je podal določeno kritiko, da število strank vendarle ni zadosten kriterij za klasifikacijo strankarskih sistemov. Za analizo strankarskih sistemov meni, da mora vsebovati razmislek o številu strank, njihovi moči, njihovem mestu na ideološkem spektrumu, naravi njihove podpore in njihovi organizaciji ter tipu vodenja. Sam izpostavi predvsem tri kriterije: (1)

število strank, (2) moč strank in (3) njihova pozicija na ideološkem spektrumu. Na ta način je Blondel (1968) identificiral dvostrankarski, dvo in pol strankarski sistem ter večstrankarski sistem s predominantno stranko in večstrankarski sistem brez tovrstne stranke.

Ware (1996, 149) na drugi strani poda štiri načine, na podlagi katerih naj bi klasificirali strankarske sisteme oziroma načine, ki bi pokazali, kako se določeni strankarski sistem razlikuje od drugega. Tako predlaga štiri kriterije za gradnjo klasifikacij strankarskih sistemov, in sicer: *(1) v kolikšni meri stranke prodirajo v družbo, (2) ideologijo strank, (3) naravnost strank v smeri legitimnosti sistema in (4) število relevantnih strank v sistemu.*

Ena najbolj dodelanih klasifikacij strankarskih sistemov je Sartorijeva tovrstna klasifikacija. Sartori (1976) se ni strinjal, da je za klasifikacijo strankarskih sistemov zadosten kriterij zgolj število relevantnih strank, čeprav tudi njegova klasifikacija temelji na številčnem kriteriju. Poleg številčnega kriterija je Sartori izpostavil tudi način tekmovanja (centripetalno ali centrifugalno) in ideološko distanco med strankami. Definicijo števila relevantnih strank Sartori predlaga na podlagi dveh pravil. Stranka je lahko klasificirana kot irelevantna, ko v nekem časovnem obdobju ni več potrebna za katero koli koalicijo, na drugi strani pa se stranko lahko šteje kot relevantno, kadar njen pojav ali obstoj vpliva na smer tekmovanja z določanjem centripetalnega ali centrifugalnega načina tekmovanja (Sartori 1976). Klasifikacija strankarskih sistemov po Sartoriju je predstavljena v tabeli 3.2.

Tabela 3.2: Sartorijeva klasifikacija strankarskih sistemov

Značilnosti	Število strank	Način tekmovanja	Ideološka distanca¹
Strankarski sistem			
Enostrankarski sistem	1	Ni tekmovanja	Ne obstaja
Dvostrankarski sistem	2	Centripetalen	Nizka
Zmerni pluralizem	Več kot 5	Centripetalen	Nizka
Hegemonski sistem	Hegemonska stranka	Prepovedano	
Polarizirani pluralizem	5 do 6	Centrifugalni	Visoka
Sistem predominantne stranke	Več strank, prevlada ene	Centrifugalni	Ni pomembna
Atomizirani sistem²	Več kot 10		

Vir: povzeto po Sartori (1976).

Hegemonski sistem in sistem predominantne stranke je Sartori označil za tip in ne razred strankarskih sistemov, zaradi česar je bil deležen precej kritik, ker njegova klasifikacija temelji na kriterijih števila strank, ideološke distance in načina tekmovanja, pri omenjenih tipih pa ti kriteriji nimajo velike teže.

3.2 Število relevantnih strank

Katere stranke so v strankarskem sistemu pravzaprav relevantne in katere ne? To vprašanje si je zastavljalo več avtorjev. Sartori (1976) meni, da števila strank v strankarskem sistemu ne moremo ugotavljati zgolj po številu, temveč tudi po njihovi moči. Vprašanje je tudi, koliko moči sploh naredi stranko relevantno in koliko slabosti jo naredi irelevantno. Za to naj bi načeloma poskrbela postavitev volilnega praga, kar pa po njegovem niti približno ni rešitev (Sartori 1976, 121). V splošnem naj bi bile relevantne stranke definirane kot tiste stranke, ki na volitvah dobijo več glasov ali parlamentarnih sedežev kot jih določa volilni prag (Norris 2004, 83). Toda, kot smo ugotovili, zgolj postavitev volilnega praga ni dovolj za ugotavljanje

¹ Manjša kot je ideološka distanca, bolj je sistem funkcionalen, večja kot je, bolj je disfunkcionalen (Sartori 1976).

² Tovrstni sistem Sartori opiše kot razdrobljeno konkurenco v ekonomiji, kjer neko podjetje nima vpliva na drugo podjetje; število strank tako sploh ni pomembno, saj je število teh preveliko, da bi imelo vpliv (Sartori 1976).

relevantnosti posamezne stranke. Norrisova (2004, 83) pravi, da so meritve relevantnih strank lahko precej zavajajoče, saj v kolikor imamo, na primer, štiri približno enake stranke, jih lahko tako tudi štejemo, do problema pa pride, ko se soočimo s precejšnjimi razlikami v velikosti med strankami. Takrat ne moremo vseh strank obravnavati enako. V ta namen nam pride prav najbolj priljubljena metoda, ki premaga ta problem, in sicer formula Laaksa in Taagepere, ki zajema tako število strank kot tudi relativno velikost vsake.

Na drugi strani Sartori (1976, 123) za ugotavljanje števila relevantnih strank izpostavi predvsem dve pravili. Prvo pravilo je, da je stranka lahka šteta kot irelevantna šele, ko skozi čas postane odvečna in je ni moč uvrstiti v nobeno izvedljivo koalicijo. Pravilo številka dve pa po njegovem pravi, da stranka postane relevantna, ko njen obstoj ali pojav vpliva na strankarsko tekmovanje oziroma kadar stranka vpliva na smer tekmovanja z določanjem obrata od centripetalnega k centrifugalnemu načinu tekmovanja. Na kratko pravi, da stranko lahko izključimo kot relevantno, ko nima niti (1) koalicijskega potenciala niti (2) »izsiljevalskega« potenciala.

Kot lahko vidimo, število relevantnih strank ni zgolj število strank, ki tekmujejo v strankarski areni, temveč veliko bolj kompleksen pojav. Tisto, kar bi nas najbolj zanimalo, pa je, ali imajo države s približno enakim volilnim pragom dejansko tudi dokaj enako število relevantnih strank.

Za ugotavljanje števila efektivnih strank bomo uporabili formulo, ki sta jo zasnovala Laakso in Taagepera ter je po mnenju več avtorjev najbolj relevantna. Formulo lahko zapišemo na naslednji način (Laakso in Taagepera 1979):

$$N_2 = \frac{1}{\sum_{i=1}^n p_i^2}$$

V formuli n predstavlja število strank z vsaj enim dobljenim sedežem v parlamentu, p_i pa delež sedežev, dobljenih v parlamentu (Laakso in Taagepera 1979).

3.3 Proporcionalnost predstavništva

Omenili smo že, da imajo volilni sistemi vpliv tudi na proporcionalnost predstavništva. Norrisova (2004, 88) pravi, da proporcionalnost predstavništva povzema idejo, do kolikšne mere delež strankarskih sedežev v parlamentu ustreza njenemu deležu glasov, pridobljenih na volitvah. Z drugimi besedami bi lahko dejali, da gre v bistvu za proporcionalno oziroma sorazmerno prevajanje glasov, prejetih na volitvah, v sedeže. Rose in Munro (2007 v Krašovec 2007, 105) opozarjata, da noben volilni sistem ne more zagotoviti popolne natančnosti prevajanja glasov, če ne zaradi drugega, pa zaradi tega, ker se glasovi na volitvah lahko preračunavajo tudi v desetinkah odstotkov, sedeži v parlamentu pa se morajo razdeliti v celih številkah.

Farrell (1998, 144) nam ponudi tri glavne dimenzije volilnega sistema, ki naj bi najbolj vplivale na proporcionalnost predstavništva: volilne formule, velikost volilne enote in struktura glasovanja. Rae (v Farrell 1998, 144) je pri svoji analizi prišel do več zaključkov, in sicer, da ima volilna formula vpliv na proporcionalnost, velikost volilne enote ima še večji vpliv, struktura glasovanja pa po njegovem nima vpliva na proporcionalnost. Na drugi strani pa se Lijphart (1994) ni strinjal s takšnimi ugotovitvami in je podal dokaze, da struktura glasovanja ima vpliv na proporcionalnost, temu pa je dodal še druge elemente, kjer najbolj izpostavi velikost parlamenta, kjer naj bi imeli večji parlamenti večjo stopnjo proporcionalnosti.

Avtorji se večinoma strinjajo, da največji vpliv na proporcionalnost predstavništva predstavljajo volilne formule in velikost volilne enote. Razdeljenost na več volilnih enot lahko po Farrellu (1998, 69) zmanjša povezanost med kandidati in volivci, poleg tega pa so volilne enote lahko zasnovane tako, da ovirajo določene skupine pri možnosti pridobivanja mandatov. Večja kot je volilna enota, višja je stopnja proporcionalnosti in obratno (Farrell 1998, 146).

Pomembno vlogo pri proporcionalnosti predstavništva pa imajo tudi volilne formule. Farrell (1998) meni, da naj bi za največjo stopnjo proporcionalnosti veljali Saint-Laguejeva in Harejeva formula. Opozori pa tudi na več različnih indeksov, s katerimi lahko merimo proporcionalnost predstavništva. Poznamo Rajev indeks, Loosemore-Hanbyjev indeks, Gallagherjev indeks in za nas najbolj pomemben Rosev indeks proporcionalnosti (Farrell 1998, 145). Rosev indeks proporcionalnosti je v bistvu standardiziran Loosemore-Hanbyjev indeks, izračunan kot razlika med strankarskim deležem dobljenih glasov in deležem

dobljenih sedežev, v odstotkih. Vse skupaj se sešteje, deli z dva in odšteje od 100 (Norris 2004, 92). Loosemore-Hanbyjev indeks pa izgleda takole (Loosemore in Hanby 1971):

$$D = \frac{1}{2 \sum |v_i - s_i|}$$

Nadalje torej lahko zapišemo tudi Rosev indeks proporcionalnosti, ki izgleda takole:

$$\text{RPI} = D - 100$$

4 EMPIRIČNI DEL

V teoretičnem delu smo hipotetično predvideli, da vrsta volilnega sistema vpliva na značilnosti strankarskega sistema, zato naj bi imele države z istovrstnim volilnim sistemom tudi istovrstne značilnosti strankarskega sistema. Za morebitno potrditev hipoteze bomo analizirali vzorec 17 držav, z različnimi volilnimi sistemi, v časovnem obdobju med leti 1992 in 2012. Raziskali bomo predvsem vpliv zvrsti volilnih sistemov in njihovih elementov na značilnosti strankarskih sistemov. Zanimalo nas bo torej, ali enaki volilni sistemi z vidika njihovih elementov (volilni prag,³ volilne enote) povzročajo istovrstne posledice v pogledu značilnosti strankarskih sistemov (proporcionalnost predstavništva, število učinkovitih strank).

4.1 Testiranje na primerih

V kolikor želimo testirati dejanski vpliv volilnih sistemov na značilnosti strankarskega sistema je treba najprej pojasniti izbor elementov volilnih sistemov na eni, in izbrane značilnosti strankarskih sistemov na drugi strani. Že v teoretičnem delu smo poudarili pomembnost elementov volilnih sistemov, vendar smo to storili na splošno, sedaj pa je potrebno določiti tiste elemente, ki so dejansko relevantni za našo analizo. V kolikor za značilnosti strankarskega sistema vzamemo število relevantnih strank, proporcionalnost predstavništva in ideološko distanco, nam ne pridejo v poštev vsi elementi volilnega sistema, temveč zgolj dva elementa: volilni prag in velikost volilne enote. Kot smo že ugotavljali ima volilni prag vpliv na število relevantnih strank oziroma na fragmentacijo strankarske arene. Že Sartori (1976) je opozoril, da v kolikor je volilni prag določen, na približno 5 odstotkih, kar je pogosto, obstaja možnost izključitve določenih strank, ki morda so relevantne, na drugi strani pa opozarja, da lahko v primeru nižanja volilnega praga pride do vključitve irelevantnih strank v strankarsko areno (Sartori 1976). Volilni pragi na ta način pošiljajo jasno sporočilo, da marginalne politične stranke niso obravnavane kot primerni igralci v strankarski areni. Opozoriti velja tudi na možen velik odstotek nezastopanih glasov volivcev, saj višjega volilnega praga lahko ne doseže več političnih strank (Blais in Massicotte 2002).

Poleg izbora elementov volilnih sistemov je treba podati tudi časovno perspektivo analize in nabor držav zanjo. Za časovno obdobje smo izbrali obdobje med leti 1992 in 2012, saj je v

---

³ Upoštevali bomo tako dejanske kot tudi formalne volilne prage.

tem času nastalo kar nekaj novih držav na eni, na drugi strani pa je nekaj držav v tem obdobju zamenjalo volilni sistem, kar nam bo lahko pomagalo pri ugotovitvah, ali so se ob zamenjavi volilnega sistema dejansko zgodile transformacije tudi pri značilnostih strankarskega sistema. V tabeli 4.1 bomo prikazali nabor držav, poleg tega pa tudi volilni sistem, ki ga uporabljajo, velikost volilne enote in pa stopnjo volilnega praga, ki je v določeni državi uporabljen.

Ker velikost volilne enote v določenih državah ni enaka in se v določenih enotah voli več predstavnikov kot v drugih, bomo uporabili povprečno velikost volilne enote. Povprečna velikost volilne enote je povprečje izvoljenih kandidatov v posamezni volilni enoti, izračuna pa se kot število vseh sedežev, ki so na razpolago, deljeno s številom vseh volilnih enot v posamezni državi (Bormann in Golder 2013).

Tabela 4.1: Tip volilnega sistema, volilni prag in velikost volilne enote, v izbranih državah

Tip volilnega sistema		Volilni prag, ⁴ v %	Velikost volilne enote ⁵
Večinski volilni sistem			
Avstralija		44,0	1
Kanada		38,7	1
Nova Zelandija ⁶		5,0	7
Velika Britanija		39,4	1
Združene države Amerike		50,0	1
Proporcionalni volilni sistem			
Avstrija		4	4,3
Bolgarija		4	7,7
Danska		2	13,5 (7,9) ⁷
Grčija		3	5,1
Hrvaška		5	14
Italija	Poslanska zbornica	2 (stranke v koaliciji) 4 (stranke) 10 (koalicije)	44
	Senat	3 (stranke v koaliciji) 8 (stranke) 20 (koalicije)	47
Izrael		2	120
Nizozemska		0,67	150
Rusija		7	2
Slovaška		5 (stranke) 7 (koalicija dveh do treh strank) 10 % (koalicija 4. in več strank)	150
Slovenija		4	11
Turčija		10	7

Vir: The international institute for democracy and electoral assistance (2013).

⁴ Pri večinskih volilnih sistemih je izračunan povprečni volilni prag v obdobju 1992–2012.

⁵ Pri državah z različno velikostjo volilnih enot je izračunana povprečna velikost le-te.

⁶ Od leta 1993 Nova Zelandija uporablja mešani volilni sistem.

⁷ Do leta 2005 so na Danskem volili 135 predstavnikov v 17 volilnih enotah, po letu 2005 pa v desetih volilnih enotah.

4.1.1 Volilni sistem in število učinkovitih strank

V naslednjem podpoglavju bomo analizirali vpliv volilnega sistema na število učinkovitih strank v strankarskem sistemu. Predpostavljamo, da imajo države z enakim volilnim sistemom približno enako število učinkovitih strank v strankarskem sistemu. Za namen analize smo najprej izračunali število učinkovitih strank za države s proporcionalnim volilnim sistemom, kasneje pa tudi za tiste z večinskim volilnim sistemom. Rezultati, ki smo jih dobili z računanjem po Laakso-Taageperevi formuli, so predstavljeni v tabeli 4.2.

Tabela 4.2: Povprečno število učinkovitih strank držav s proporcionalnim volilnim sistemom (obdobje 1992–2012)

Država	Število učinkovitih strank	Velikost volilnega praga (v %)
Avstrija	3,8	4
Bolgarija	4,3	4
Danska	5,1	2
Grčija	3,8	3
Hrvaška	4,2	5
Italija	6,2	4
Izrael	7,5	2
Nizozemska	5,8	0,67
Rusija	6,8	7
Slovaška	6,2	5
Slovenija	6,1	4
Turčija	5,3	10

Vir: Državna volilna komisija; DIP; Election resources; Russiavotes (2013).

Po enaki formuli smo nato izračunali še povprečno število učinkovitih strank za države z večinskim volilnim sistemom v istem obdobju. Rezultati so predstavljeni v tabeli 4.3.

Tabela 4.3: Povprečno število učinkivnih strank držav z večinskim volilnim sistemom (v obdobju 1992–2012)

Država	Število učinkivnih strank
Avstralija	3,0
Kanada	3,8
Nova Zelandija	3,6
Velika Britanija	3,4
Združene države Amerike	2,4

Vir: Election resources; USselectionatlas (2013).

Iz tabel 4.2 in 4.3 je razvidno, da se v proporcionalnih sistemih pojavlja znatno več učinkivnih strank (v povprečju) kot v večinskih volilnih sistemih. V tabeli 4.3 lahko vidimo, da je bilo v obdobju 1992–2012 v izbranih državah s proporcionalnim volilnim sistemom povprečno 5,4 relevantne stranke, v državah z večinskim volilnim sistemom pa je ta številka 3,2. Tako lahko ugotovimo, da proporcionalni volilni sistemi res težijo k večstrankarstvu, na drugi strani pa večinski volilni sistemi težijo k dvostrankarstvu, vendar je treba opozoriti na pogost pojav tretje strank v večinskih volilnih sistemih, kar dokazuje tudi število povprečnih relevantnih strank.

Tabela 4.4: Povprečno število učinkivnih strank glede na volilni sistem

Proporcionalni volilni sistem	5,4
Večinski volilni sistem	3,2

Analizirani podatki kažejo, da imajo načeloma države z višjim volilnim pragom manjše število učinkivnih strank. Izpostaviti pa je potrebno izjeme, zaradi katerih ne moremo v celoti podpreti naših trditev. Precej je odvisno od tega, kako se razdelijo glasovi na volitvah, saj smo v nekaterih državah s proporcionalnim volilnim sistemom priča primerom, kjer zmagovalna stranka dobi visok odstotek glasov, kar samodejno zniža število relevantnih strank, saj so glasovi skoncentrirani zgolj na eno ali dve stranki in je zato, ne glede na stopnjo volilnega praga, število strank nižje. Takšen primer je denimo Turčija, ki ima med analiziranimi državami najvišji volilni prag, vendar je povprečno število relevantnih strank 5,3, saj se med relevantne stranke štejejo praktično vse stranke, ki so presegle 10 odstotkov, ker so njihovi glasovi tako razpršeni med njimi. Na drugi strani je primer Grčije ravno obraten, volilni prag je 3 odstotke, število relevantnih strank pa je precej nizko (3,8) in se že bliža povprečju

večinskih sistemov. Razlog za to je morda moč opaziti v izraziti skoncentriranosti glasov med zgolj tri stranke, kjer ena izmed njih dobi več kot tretjino glasov, ostali dve pa si praktično razdelita ostale glasove. Omenjena primera bi morda lahko povezali z ostalimi elementi volilnega sistema, ki verjetno povzročajo omenjene posledice. Že izbira volilne formule je lahko problematična in nagrajuje zmagovalce volitev.

Vpliva višine volilnega praga na število relevantnih strank, kot posledice vpliva volilnega sistema na značilnosti strankarskega sistema, tako ne moremo v celoti potrditi. Postavlja se temelj za tovrstne ugotovitve, na podlagi katerih je razvidno, da volilni prag ima določen vpliv na število efektivnih strank, vendar brez določenih zadržkov tega ne moremo potrditi. V nekaterih primerih obstajajo tudi izjeme, ki so pri analizah zelo pomembne in kažejo na določena odstopanja. Takšna odstopanja so opazna predvsem v primerih Rusije in Turčije, ki imata dokaj visok volilni prag, vendar je število efektivnih strank višje od pričakovanj. Razloge za takšna odstopanja bi bilo verjetno smiselno iskati v drugih elementih volilnega sistema.

4.1.2 Volilni sistem in proporcionalnost predstavništva

Nadalje smo izračunali proporcionalnost predstavništva za izbrane države. Kot smo že omenili, naj bi države z večjo volilno enoto posledično imele večjo stopnjo proporcionalnosti. Najbolj čisto proporcionalnost naj bi dosegli v primeru, kjer je celotna država ena volilna enota in se v njej izvoli vse poslance. Proporcionalnost predstavništva smo računali s pomočjo Rosevega indeksa proporcionalnosti, ki izhaja iz Loosemore-Hanbyjeve formule disproporcionalnosti, le da je Rose dobljeni rezultat odštel od 100. V tabeli 4.5 so prikazane države s proporcionalnim volilnim sistemom, stopnja proporcionalnosti predstavništva in velikost volilne enote.

Tabela 4.5: Rosev indeks in velikost volilne enote za države s proporcionalnim volilnim sistemom (1992–2012)

Država	Proporcionalnost predstavnštva (Rosev indeks)	Velikost volilne enote
Avstrija	98,1	4,3
Bolgarija	93,8	7,7
Danska	99,2	13,5 (7,9)
Grčija	92,2	5,4
Hrvaška	89,6	14
Italija	91,6	44
Izrael	96,9	120
Nizozemska	98,3	150
Rusija	93,1	2
Slovaška	92,8	150
Slovenija	95,9	11
Turčija	88,3	7

Vir: Državna volilna komisija; DIP; Election resources; Russiavotes (2013).

V državah, kjer uporabljajo proporcionalni volilni sistem, naj bi bilo moč zaslediti višjo stopnjo proporcionalnosti kot v državah z večinskimi ali mešanimi volilnimi sistemi. Za lažjo primerjavo smo podatke za države z večinskim volilnim sistemom prikazali v tabeli 4.6.

Tabela 4.6: Rosev indeks in velikost volilne enote za države z večinskim volilnim sistemom (1992–2013)

Država	Proporcionalnost predstavnštva (Rosev indeks)	Velikost volilne enote
Avstralija	89,6	1
Kanada	84,7	1–106
Nova Zelandija	95,4	1
Velika Britanija	80,8	1
Združene države Amerike	90	1

Vir: Election resources; USelectionatlas (2013).

Na podlagi izračunanih podatkov lahko zatrdimo, da imajo države s proporcionalnim volilnim sistemom višjo stopnjo proporcionalnosti kot tiste s katerim izmed drugih volilnih sistemov. Pri proporcionalnosti ima pomembno vlogo velikost volilne enote, ki pa ni edini element vplivanja na proporcionalnost. Glede na zbrane podatke lahko vidimo, da imajo po večini države z večjo volilno enoto tudi višjo stopnjo proporcionalnosti, razen nekaterih izjem, kjer pa imajo pomembno vlogo tudi druga volilna pravila, kot so denimo volilne formule.

Precej zgovoren je primer Italije, ki je v tem obdobju prešla iz proporcionalnega na mešani volilni sistem, kasneje pa spet prešla nazaj na proporcionalni volilni sistem. V času uporabe slednjega je bila stopnja proporcionalnosti dokaj visoka, ob menjavi sistema za mešanega pa je stopnja precej padla, kar močno zniža povprečje stopnje proporcionalnosti za celotno analizirano obdobje. Da zgolj velikost volilne enote nima v celoti odločilnega vpliva na stopnjo proporcionalnosti, nam kaže primer Slovaške, kjer je ravno tako kot na Nizozemskem in v Izraelu celotna država ena volilna enota, v kateri se izvoli vse poslance, vendar je kljub temu stopnja proporcionalnosti v državi precej nizka v primerjavi z ostalimi državami, ki uporabljajo proporcionalen sistem. Tu verjetno pridejo do izraza predvsem volilne formule, ki določajo, kako in na kakšen način se dobljeni glasovi pretvorijo v sedeže.

5 SKLEP

V diplomskem delu nas je zanimal vpliv volilnih sistemov na značilnosti strankarskih sistemov, s katerim se je v preteklosti ukvarjalo že več avtorjev. Zato smo postavili hipotezo, da vrsta volilnega sistema vpliva na značilnosti strankarskega sistema, zato naj bi imele države z istovrstnim volilnim sistemom istovrstne značilnosti strankarskega sistema. Hipotezo smo preverjali na vzorcu 17 držav z različnimi volilnimi in strankarskimi sistemi. Kot pomembna elementa volilnih sistemov smo obravnavali velikost volilne enote in velikost volilnega praga, saj so mnogi avtorji ugotovili, da imata pomemben vpliv na dve značilnosti strankarskih sistemov, in sicer števila učinkovitih strank in proporcionalnosti predstavnštva. Zanimala nas je predvsem medsebojna povezanost elementov volilnih sistemov na značilnosti strankarskega sistema. Zastavljeno hipotezo smo preverjali z različnimi raziskovalnimi metodami, izhajali smo iz teoretičnih predpostavk in ugotovitev avtorjev, ki so se s tovrstnimi vplivi že ukvarjali. Nadalje smo s pomočjo volilnih rezultatov, podatkov o velikosti volilnih enot in volilnih pragov ter ob uporabi najpomembnejših indeksov izračunali podatke, ki so nas privedli do določenih sklepnih ugotovitev.

Na osnovi analize lahko potegnemo določeno korelacijo med zvrstjo volilnega sistema in značilnostmi strankarskega sistema. Glede na preučevane podatke lahko ugotovimo, da vrsta volilnega sistema v večji meri vpliva na značilnosti strankarskega sistema, vendar je težko z gotovostjo trditi, da imajo države z istovrstnim volilnim sistemom vedno tudi istovrstne posledice v pogledu na značilnosti strankarskega sistema. Pri empirični analizi smo zabeležili nekaj izjem, ki zavračajo zastavljeno hipotezo, verjetno zaradi drugačnih volilnih pravil oziroma elementov, ki jih nismo zajeli v našo raziskavo. Tako v osnovi lahko govorimo o tem, da imajo države s proporcionalnim volilnim sistemom višje število učinkovitih strank kot tiste z večinskim volilnim sistemom, prav tako imajo države s proporcionalnim volilnim sistemom višjo stopnjo proporcionalnosti predstavnštva. Na tej točki lahko ugotovimo, da volilna pravila v veliki meri določajo značilnosti strankarskega sistema, čeprav te ne nujno vedno tudi sovpadajo. Za večinske volilne sisteme tako velja, da je velikost volilne enote manjša, kar posledično prinaša tudi manjšo stopnjo proporcionalnosti predstavnštva, prav tako je volilni prag v tovrstnih sistemih višji, kar večkrat povzroča manjše število učinkovitih strank v strankarski areni. Podobno na drugi strani lahko ugotavljamo za proporcionalne volilne sisteme, seveda pa je pri teh več pomembnih razlik med državami. Tako imajo države

med seboj različne velikosti volilnih enot, prav tako je volilni prag v tovrstnih sistemih določen vnaprej, v kolikor ga posamezna država seveda ima. Ravno pri proporcionalnih sistemih naletimo na več odstopanj, kjer lahko ugotavljamo, da višji volilni prag, ne nujno v vseh primerih, povzroča manjše število učinkovitih strank, čeprav je večkrat temu tako. Prav tako tudi večja volilna enota vedno ne pomeni višje stopnje proporcionalnosti. Tu verjetno pomembno vlogo odigrajo tudi ostala volilna pravila, ki jih določi posamezna država. Tako bi vsekakor bilo smiselno v analizo vključiti tudi druge elemente volilnih sistemov, da bi dobili širši vpogled o dejanskih vplivih volilnih sistemov na značilnosti strankarskih sistemov. Bolj kot ne pa kaže, da vplivi volilnih sistemov niso nekaj samoumevnega, samodejnega, temveč gre za nek proces, na katerega je tako ali drugače moč vplivati, in da trditve, da določeni vplivi samodejno vodijo v določene posledice, morda res niso najbolj točne oziroma ne temeljijo na najbolj trdnih argumentih.

Na koncu lahko zastavljeno hipotezo, da *vrsta volilnega sistema vpliva na značilnosti strankarskega sistema, zato imajo države z istovrstnim volilnim sistemom podobne karakteristike strankarskega sistema*, potrdimo le delno.

6 LITERATURA

1. Benoit, Kenneth. 2001. District Magnitude, Electoral Formula And The Number Of Parties. *European Journal Of Political Research* 39 (2): 203–224.
2. Blais, Andre in Louis Masiccotte. 2002. Electoral Systems. V *Comparing Democracies 2: New Challenges in the Study of Elections and Voting*, ur. Lawrence Leduc, Richard Niemi in Pippa Norris, 40–69. Thousand Oaks, CA: Sage.
3. Blondel, Jean. 1968. Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies. *Canadian Journal of Political Science* 1 (2): 180–203.
4. --- 1990. Types of party systems. V *The West European Party System*, ur. Peter Mair, 302–310. Oxford: Oxford University Press
5. Bormann, Nils Christian in Matt Golder. 2013. Democratic Electoral Systems Around the World, 1946–2011. *Electoral Studies* 32 (2): 360–369.
6. Državna volilna komisija. 2013. *Arhiv volitev v državni zbor*. Dostopno prek: <http://www.dvk-rs.si/index.php/si/arhiv-drzavni-zbor-rs> (13. Avgust 2013)
7. Državno izborna povjerenstvo Republike Hrvatske. 2013. Arhiv izbora. Dostopno prek: http://www.izbori.hr/izbori/dip_ws.nsf/public/index?open&id=783A& (13. Avgust 2013)
8. Duverger, Maurice. 1954. *Political parties*. New York: Wiley.
9. --- 1954. Political parties. V *Comparing electoral systems*, ur. David M. Farrell, 148. Basingstoke: Macmillan Press
10. --- 1986. Duverger's Law: Forty Years Later?. V *Electoral Laws and Their Political Consequences*, ur. Bernard Grofman in Arend Lijphart, 69–84. New York: Agathon Press.
11. Election resources. 2013. Dostopno prek: <http://www.electionresources.org/> (10. avgust 2013)
12. Farrell, David M. 1998. *Comparing Electoral Systems*. Basingstoke: Macmillan Press.
13. Grad, France. 2004. *Volitve in volilni sistem*. Ljubljana: Uradni list.
14. Krašovec, Alenka. 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
15. Laakso, Markku in Rein Taagepera. 1979. Effective Number Of Parties: A Measure With Application To Western Europe. *Comparative Political Studies* 12 (1): 3–27.
16. Lijphart, Arend. 1990. The Political Consequences Of Electoral Laws 1945–85. *The American Political Science Review* 84 (2): 481–496.
17. --- 1994. *Electoral Systems And Party Systems*. Oxford. Oxford University Press.

18. Loosemore, John in Viktor Hanby. 1971. The Theoretical Limits Of Maximum Distortion: Some Analytic Expressions For Electoral Systems. *British Journal of Political Science* 1 (4): 467–477.
19. Mair, Peter. 2002. Comparing Party Systems. V *Comparing Democracies 2*, ur. Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi in Pippa Norris, 88–107. London: Sage.
20. Norris, Pippa. 1997. Choosing Electoral Systems: Proportional, Majoritarian And Mixed Systems. *International Political Science Review* 18 (3): 297–312
21. --- 2002. Introduction: Comparing Democratic Election. V *Comparing Democracies 2*, ur. Lawrence LeDuc, Richard G. Niemi in Pippa Norris, 1–40. London: Sage.
22. --- 2004. *Electoral Engineering: Voting Rules And Political Behavior*. New York: Cambridge University Press.
23. Pappalardo, Adriano. 2007. Electoral Systems, Party Systems: Lijphart And Beyond. *Party Politics* 13 (6): 721–741
24. Portmann, Marco, David Stadelmann in Reiner Eichenberger. 2011. District Magnitude And Representation Of The Majority's Preferences: Evidence From Popular And Parliamentary Votes. *Public Choice* 151 (3/4): 585–610.
25. Rae, Douglas. 1967. The political consequences of electoral laws. V *Electoral systems, party systems: Lijphart and beyond*, ur. Adriano Pappalardo, 13 (6): 721–741: Party politics
26. Riker, William H. 1982. The Two-Party System And Duverger's Law: An Essay On The History Of Political Science. *The American Political Science Review* 76 (4): 753–766.
27. Russia Votes. 2013. *Results of Previous Elections to the Russian State Duma*. Dostopno prek: http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php (14. maj 2013).
28. Sartori, Giovanni. 1976. *Parties And Party Systems: A Framework For Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
29. The international institute for democracy and electoral assistance. 2013. Dostopno prek: <http://www.idea.int/> (18. maj 2013).
30. Toplak, Jurij. 2000. *Volilni sistem in oblikovanje volilnih enot*. Ljubljana: Nova revija.
31. U.S. Election atlas. 2013. Dostopno prek: <http://uselectionatlas.org/> (10. avgust 2013)
32. Ware, Alan. 1996. *Political Parties And Party Systems*. Oxford : Oxford University Press